

I RÄTTVISANS TJÄNST

JOHAN ERIKSSON

I rättvisans tjänst

Berättelser från mitt liv som advokat

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

www.albertbonniersforlag.se

© Johan Eriksson, 2020
Omslag: Jens Andersson
Omslagsfoto: Fredrik Hjerling
Tryck: ScandBook UAB, EU 2020
ISBN 978-91-0-018310-3

Inledning	7
Min väg	9
Pia	15
Den skyldige	29
En vanlig dag i rätten	44
Den motsträviga klienten	68
Isak	89
När har en mördare sonat sitt brott?	108
När rösterna tar över	124
Skuggan	139
Den lilla överlevaren	157
Den hjälpsökande mördaren från Örebro	168
Dö eller dödas	189
Ett uppdrag i nationens intresse	211

INLEDNING

I Olaus Petris domarregler 16, punkt 12 kan man läsa ”Det är inte allt sant som sanning är likt.” Så är det också med mina berättelser. Allt jag skriver är inte sant, men ändå i en annan mening helt sant. Det mesta av det jag beskriver har jag varit med om. För att skydda de klienter jag försvarat har det varit nödvändigt att lägga till och dra ifrån. Att göra verkligheten oigenkännlig av respekt för de inblandade.

Jag vill berätta från insidan om de människor jag mött. Om de skyldiga och de oskyldiga. Om hur smal livets väg ibland kan vara. Om skuld och ansvar i en värld där allt inte kan beskrivas som svart eller vitt. Om människorna bakom rubrikerna.

Jag vill också berätta om livet som försvarsadvokat. Om mina tankar och moraliska dilemman. Om att försvara dem som lever på livets skuggsida, men också om dem som aldrig trott att de skulle behöva anlita en försvarare.

Det enda uppdrag jag beskriver med min klients verkliga namn är uppdraget att försvara Rakhmat Akilov. Inte för att han inte förtjänar samma respekt som mina andra klienter, utan för att det inte är möjligt att avidentifiera detta uppdrag. Vad vi talade om i enrum får helt enkelt stanna oss emellan, med ett undantag: en sak som han

redan under huvudförhandlingen gav mig sitt tillstånd att berätta och som därför redan är offentlig. Istället vill jag berätta om uppdraget ur ett annat perspektiv. Om de svårigheter som många upplevt med att skilja på min person och försvararrollen. Om att faktiskt försöka hjälpa någon som så många hatar och föraktar. Om en tid i stormens öga.

MIN VÄG

Januari 1989

Klockan 07.00 ringer telefonen. Yrvaket tittar jag på de röda lysande siffrorna på klockradion. Är det något som hänt? Vem ringer så tidigt?

”Rosengren här, ligger du och sover?” Rösten är skarp och tillhör advokaten Björn Rosengren.

”Nej, jag är vaken.” Som de flesta som väcks av telefonsamtal nekar jag till att jag sovit.

”Jobbet är ditt. Du börjar på måndag klockan åtta. Vit skjorta och slips.”

”Oj, tack. Jag kommer.”

”Utmärkt, då är du välkommen.” Samtalet avslutas lika abrupt som det börjat.

Madeleine, eller Madde som hon är för mig, tittar förvånat på mig.

”Vad var det? Vem var det som ringde?”

Två dagar tidigare hade jag varit på intervju och för blott andra gången i mitt liv besökt ett advokatkontor. Det första besöket hade skett ytterligare några dagar tidigare hos en vän till Rosengren, som genom en gemensam bekant lovat att lägga ett gott ord för mig bara jag först kom och visade upp mig. Jag tog på mig mina prydligaste

byxor och en tröja som jag fått i födelsedagspresent av Madde, grön med gråa ärmar och V-ringning. Till det en vit skjorta, men ingen slips. Gemensamt hade Madde och jag tänkt ut hur jag skulle klä mig. Lagom uppklätt för en student som snart klarat av juristutbildningen. Det var nämligen en liten hake: jag var ännu inte klar med min utbildning. Min uppsats måste först godkännas. Med svettiga händer kämpade jag mig igenom intervjun. I avsaknad av meriter fick jag satsa allt på det första intrycket.

Att jag skulle bli advokat och så småningom också hedersdoktor i juridik var det nog ingen av mina lärare från grundskolan och gymnasiet som trodde. Jag var en riktig medelmåtta, dessutom inte särskilt road av skolan. Med dagens krav för att komma in på juristlinjen hade det varit omöjligt. Numera är det bara elitstudenter som är välkomna där. Kanske hade jag jobbat kvar i den skoaffär på Drottninggatan i Stockholm som blev min första fasta arbetsplats. Ett jobb jag trivdes med, men som ändå gav mig en känsla av att jag ville något annat. Föga anade jag då att jag trettiofyra år senare skulle förhöra en kvinna som med nöd och näppe räddat livet genom att kasta sig in i samma butik, för att undvika att träffas av den lastbil som Rakhmat Akilov körde längs Drottninggatan den 7 april 2017.

När jag skulle till jobbet i skoaffären tog jag varje morgon vid samma tid tunnelbanan från stationen Skogskyrkogården, i Enskede, till T-Centralen. Som den vanemänniska jag är åkte jag alltid i samma vagn. Jag steg på mitt framför den stora, märkliga trästolen längst bak på perrongen. En dag la jag märke till en tjej som hoppade på vid Skanstull.

Våra blickar möttes. Något hände inom mig. Varje dag i månader längtade jag till min resa till jobbet. Till de allt mer intensiva blickarna under den sju minuter långa resan mellan Skanstull och T-Centralen, där vi båda hoppade av. Vi pratade aldrig. Bara tittade så länge vi vågade. Än idag kan jag komma ihåg spänningen när tunnelbanan skramlade in på Skanstulls tunnelbanestation. Stod hon där som vanligt? Varje morgon samma rutin. Jag satt och hon stod i utrymmet precis innanför dörren. Mer och mer uppfyllde hon mina tankar. Vem var hon? Var bodde hon? Hade hon pojkvän?

En dag stod jag och pysslade med några skor i skyltfönstret när jag plötsligt mötte hennes blick. Tio minuter senare stod hon i butiken. För första gången pratade vi med varandra. Som i trans lyckades jag leta upp de minst tantiga skor som fanns i den exklusiva butiken. Jag kände mig klumpig och generad och allt slutade med att hon la undan skorna till kommande lördag. I stressen tänkte jag inte på att jag var ledig den dagen. När hon väl återkom på lördagen var jag inte där. Istället tvingades hon köpa ett par alldeles för dyra och dessutom fula skor av en annan expedit. För detta straffades jag hårt. Under en vecka tog hon en annan tunnelbana och undvek mig helt. Till sist var det återigen hon som tog initiativet och ringde till skoaffären. Undrade om vi skulle ses. Vi träffades efter jobbet på kafé Gråmunken i Gamla stan. Sedan den dagen har det varit vi, Madde och jag.

Jag stortrivdes med jobbet på advokatbyrån och träffade människor av alla de slag. Företagsledare, kändisar men också vanligt folk med alla tänkbara problem. Björn Rosengren var själv en kändis och nära vän med dåtidens i

särklass mest kända advokat, min idol, Henning Sjöström. Björn Rosengren åkte runt i dyra bilar, ägde fastigheter och var uppväxt med eliten i samhället. Själv kom jag från söderförorten Enskede, lång ifrån den värld som mitt arbete nu gav mig en inblick i.

Snart stod det klart för mig att det som intresserade mig mest var arbetet i domstol, att försöka sätta mig in i klienternas situation och kämpa för deras sak. Jag älskade nerven i rättegångarna. De oväntade vändningarna. Utmaningen att likt en regissör försöka få klientens version att framstå som den rätta. Jag sökte varje möjlighet att få uppträda i domstol. De civilrättsliga problem som dominerade byråns uppdrag gav dock för få möjligheter till domstolsförhandlingar. De flesta mål slutade med förlikningar, och dessutom drog de ut på tiden.

Genom en juristkompis fick jag tips om att det gick att anmäla sig som intressent för mål vid länsrätten. Länsrätten, som numera har bytt namn till förvaltningsrätten, handlägger så kallade tvångsmål. Det är mål som gäller tvångsomhändertagande av barn och personer med så allvarliga missbruksproblem att de utgör en fara för sig själva. Snabbt började uppdragen rulla in. Till sist kunde jag vara i rätten tre dagar i veckan. Trots allt elände jag fick se levde jag ett drömliv. De upprepade domstolsbesöken gav mig erfarenhet som ombud, men framförallt gav inblickarna från livets skuggsida mitt yrkesliv en mening. De civila processerna förlorade mer och mer sin charm. Att bråka om pengar blev inte längre intressant. Jag ville biträda människor, inte företag. Kämpa i mål där enskilda personer ställdes mot staten. Att stå på den svages sida var helt enkelt min grej. Med tiden utvecklade jag en helt egen verksamhetsgren på advokatbyrån.

Tvångsmålen förde mig snart till nästa typ av uppdrag. Jag började ta mål som målsägandebitråde. Som målsägandebitråde hjälper man den som utsatts för ett brott, som ett slags försvarare för brottsoffren. Jag biträdde brottsoffer av alla de slag. Våldtäktsoffer, rånoffer, miss-handlade kvinnor och anhöriga till mordoffer. Listan kan göras hur lång som helst. Våld och ond bråd död blev nu ett återkommande inslag i mitt yrkesliv. Rättegångarna avlöste varandra.

Samtidigt längtade jag efter den dag då jag skulle bli advokat. Det var först när jag blev advokat som jag skulle kunna arbeta som försvarare. Jag visste nu att det var försvarsadvokat jag skulle bli. Det fanns inget annat. Jag imponerades av de skickligaste advokaterna: Peter Althin, Claes Borgström, Thomas Martinson och Gunnar Falk med flera. De som var försvarare i de stora målen. De som efterfrågades av de misstänkta i de mest spektakulära fallen. Advokaterna på de kriminellas korta lista över skickliga advokater. Som ung brottmålsadvokat är det ett måste att få uppdrag från tingsrätten. Att bli utsedd som försvarare i de mål där den misstänkte inte har något eget förslag på advokat. På det sättet får nya advokater sin chans att visa vad de går för. Från min plats mellan brottsoffret och åklagaren noterade jag noga hur försvarsadvokaterna arbetade i rätten. Studerade deras förhörstekniker. Lyssnade på deras pläderingar. Jag var som uppslukad av förhandlingarna. Så gott jag bara kunde försökte jag härma deras tekniker, eftersom det jag verkligen ville var att bli en försvarare.

Efter fem år blev jag äntligen advokat. Strax före lunch en fredag i februari 1994 ringde jag oroligt till kansliet

på Sveriges advokatsamfund för att få besked om min ansökan om att få bli advokat godkända. När svaret kom att jag antagits som advokat var drömmen ett faktum. Äntligen kunde jag börja arbeta som försvarsadvokat. Efter tio år av hårt slit med alla upptänkliga mål på Rosengrens byrå lämnade jag den och startade tillsammans med en före detta kollega, Lars Arrhenius, den byrå som idag bär namnet Försvarsadvokaterna i Stockholm. En renodlad brottmålsbyrå som idag består av fjorton jurister och tre assistenter.

Livet som brottmålsadvokat har många gånger varit krävande, både ur ett mänskligt perspektiv men också rent arbetsmässigt. Mina arbetsveckor har inneburit mycket lite utrymme för fritid. Ibland har det varit så krävande att all tid gått till arbete eller tankar på arbete. Detta har naturligtvis påverkat min familj. Utan Madde hade det varit omöjligt. För mina pojkar symboliserar hon tryggheten. Den som alltid varit tillgänglig, alltid funnits där, när jag varit iväg på något "viktigt mål". Som liten pekade en gång min äldsta son på häktet och sa: "Där bor pappa."

Jag känner mig glad när jag i lugn takt promenerar Hantverkargatan upp mot kontoret. Det är april och våren har precis lyckats vinna över vintern. Eftersom hösnuva alltid plågar mig så snart björkarna blommar, är den tidiga våren min favorit. För första gången på en månad har jag dessutom en kontorsdag. För den oinvidige är det svårt att förstå, men en kontorsdag är för en brottmålsadvokat något alldeles extra. Njutningen börjar redan kvällen före: ingen stress, inga tjocka förundersökningsprotokoll att läsa, inga tankar som måste sorteras, utan bara en skön kväll som kan användas till vad som helst.

Kontorsdagen till trots är klockan bara halv sju när jag larmar av på den lilla vita larmdosan och går in i det tomma kontoret. Om två timmar kommer kontoret att sjuda av aktivitet. Advokaterna på väg till sina förhandlingar. Juridiska frågor som bollas samtidigt som portföljerna fylls med rättegångshandlingar. Allt i högt tempo innan domstolsförhandlingarna börjar klockan nio.

Redan vid sju puttrar det hemtrevligt från kaffebryggaren. Vid halv nio har jag druckit tre koppar kaffe, läst och svarat på massor av mejl, pratat med min bästa vän Lars i telefon och upprättat dagens ”att göra-lista”. Jag gillar att skriva listor över vad jag ska göra. Det skapar ett slags

lugn redan innan arbetsuppgifterna är utförda.

Plötsligt bryts tystnaden av telefonen. Det är Mona, min assistent, som ringer.

”Jag har tingsrätten på tråden. Det är Pia Eriksson som är anhållen igen.”

Jaha, så var det med den kontorsdagen, suckar jag. ”Klart att jag tar det. Vet du vad det gäller?”

”Sitter du ned? Hon är misstänkt för mord.”

”Va?”

”Kom ut till mig när jag löst det praktiska med tingsrätten så kan vi se om vi behöver ordna något i kalendern.”

Jag lägger på luren och via köket och dagens fjärde kopp kaffe går jag ut till kontorets nav, sekreterarrummet. Det är här samtalen från tingsrätterna om nya uppdrag kommer in. I princip alla uppdrag som försvarare är offentliga försvar som förmedlas via tingsrätten. Det gäller både uppdrag där någon begärt en viss advokat och de som kallas fria förordnanden och kommer in på förfrågan från någon domstol. Jag puttar undan Monas handväska som ligger slängd på den lilla besöksstolen innanför dörren och slår mig ned.

”Polisen vill hålla förhör så snart som möjligt. Jag sa till utredaren att du kan vara på Kronoberg om en timme. Jag tänkte att då hinner du prata med henne före förhöret också.” Som vanligt har Mona läget under kontroll.

”Det verkar helt galet att Pia skulle mörda någon”, säger jag rakt ut i luften, som för att få min uppfattning bekräftad. ”Bäst att jag sticker direkt till Kronoberg, jag kommer tillbaka så snart jag är klar med förhöret.”

Mona pekar med hela handen mot dörren: ”Jag tar hand om kontoret, åk till Pia.”